

VELEPETORI MODEL LIČNOSTI, SUOČAVANJE SA SLIKOM TIJELA I SKLONOST PREJEDANJU

REBEKA PRPIĆ, BORIS MLAČIĆ¹ i GORAN MILAS¹

Psijhijatrijska bolnica „Sveti Ivan“ i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost dimenzija ličnosti prema velepetorom modelu i strategija suočavanja sa slikom tijela sa sklonošću prejedanju. Sudionice istraživanja bile su studentice psihologije i sociologije Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Prvi dio istraživanja odnosio se na utvrđivanje međusobnoga odnosa dimenzija velepetorog (Big-Five) modela ličnosti, mjerenih upitnikom IPIP50, i ljestvica suočavanja sa slikom tijela, mjerenih Upitnikom strategija suočavanja sa slikom tijela. Pokazalo se da su Usmjerenost na izgled i Pozitivno racionalno prihvaćanje uvelike neovisni o dimenzijama velepetorog modela ličnosti, dok je Izbjegavanje, itekako zasićeno dimenzijama ličnosti, poglavito Emocionalnom stabilnosti. U drugom dijelu istraživanja smo primijenili hijerarhijsku regresijsku analizu kako bismo utvrdili u kojoj mjeri predviđanju sklonosti prejedanju (kriterij) pridonose dimenzije ličnosti (prvi blok prediktora), a u kojoj dimenzije suočavanja sa slikom tijela. Rezultati toga dijela istraživanja pokazali su da je od dimenzija ličnosti Emocionalna stabilnost pokazala značajan prediktorski doprinos u objašnjavanju varijance Prejedanja. Uvođenjem dimenzija suočavanja sa slikom tijela, nositelji predikcije su postali konstrukti izbjegavanja i usmjeravanja na izgled. Navedeni rezultati ukazuju na značajnu ulogu osobina ličnosti, izbjegavanja i usmjerenosti na izgled kao prediktora prejedanja upućujući istodobno na njihovu moguću važnost u tretmanu i prevenciji poremećaja hranjenja i pretilosti.

Ključne riječi: velepetori model, dimenzije ličnosti, teorija izbjegavanja, prejedanje

Adresa za dopisivanje: Goran Milas
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19/1
10000 Zagreb, Hrvatska
E-pošta: Goran.Milas@pilar.hr

UVOD

Posljednjih se godina sve veća pažnja pridaje pojavi prejedanja kao poremećaju hranjenja, ali i obrascu ponašanja koji se pojavljuje iz različitih razloga, te ne mora imati značajke poremećaja (1,2). U nizu poremećaja hranjenja prejedanje se javlja kao jedna od sastavnica (*bulimija nervosa*, poremećaj prejedanja, *anorexia nervosa* prežderavajući/purgativni tip), ali je široko rasprostranjeno i u nekliničkoj, ženskoj populaciji (2). Prejedanje je rasprostranjeno i kod muškaraca, iako je istaknutije kod

žena u raznim dobnim skupinama (3). Iako se pojavljuje kao simptom u drugim poremećajima hranjenja, ovo stanje prejedanja ne prati izazivanje povraćanja, čišćenja ili smanjenog unosa hrane (4). Pretilost može pratiti prejedanje, iako je pogrešna pretpostavka da su ljudi skloni prejedanju nužno pretili; tek nešto više od trećine pretilih navode sklonost prejedanju, dok daleko manje ispunjava kriterije za poremećaj prejedanja (5). Prejedanje nije nužno patološko te se može pojaviti zbog stresa (6), kao pokušaj blokira-

nja negativnih emocija (7). U razumijevanju prejedanja može nam pomoći poznavanje osobina ličnosti, budući da su istraživanja pokazala povezanost pojedinih dimenzija ličnosti velepetorog (*Big-Five*) modela i prejedanja (8-10) kao i poznavanje strategija suočavanja sa slikom tijela, što je također potkrijepljeno prethodnim istraživanjima (11).

Definicija i prevalencija prejedanja

Prejedanje (engl. *binge eating*) podrazumijeva unos velike količine hrane u kratkom periodu vremena kojeg prati osjećaj gubitka kontrole (2,11). Prejedanje ne ulazi nužno u kategoriju poremećaja hranjenja sukladno kriterijima navedenima u DSM-IV [12] već može pripadati simptomatskoj kategoriji hranjenja i obrascu ponašanja kojem ljudi pribjegavaju iz različitih razloga (1). Kako zapravo razlikovati sklonost prejedanju kao obrazac ponašanja od poremećaja prejedanja? DSM-IV (12) definira prejedanje dvjema glavnim, već navedenim karakteristikama: 1) konzumacijom velike količine hrane i 2) osjećajem gubitka kontrole (13). Smatra se da je osjećaj gubitka kontrole ključan u ovom razlikovanju (14). Da bi se utvrdio poremećaj prejedanja (engl. *binge eating disorder*) osoba se mora prejedati najmanje dvaput tjedno tijekom 3 do 6 mjeseci (15). Poremećaj prejedanja podrazumijeva prisutnost još barem tri od sljedećih karakteristika: brži unos hrane od uobičajenog; unos hrane dok se osoba ne osjeti neugodno „punom“; unos velike količine hrane kad ne postoji fizička glad; jedenje u samoći zbog srama od količine pojedeno; te ogorčenost, depresivnost ili osjećaj krivnje nakon prejedanja (16).

Procjene učestalosti poremećaja prejedanja nisu konzistentne; prevalencija poremećaja nekontroliranog jedenja kreće se od 0,7 % do 4 % u nekliničkoj populaciji (12). Begić (4) navodi da se poremećaj prejedanja sve češće pojavljuje u zadnjem desetljeću s učestalošću oko 1 % u općoj populaciji. Kako je pokazala većina istraživanja, prejedanju češće naginju žene tako da u prosjeku na tri žene sklone prejedanju dolaze dva muškarca (3). Epidemiološka istraživanja navode da su poremećajima hranjenja najviše podložne mlade žene (17). Pokušaj objašnjenja pojave prejedanja možemo naći u modelu ovisnosti o određenoj hrani (18), teoriji o ograničavanju unosa hrane i stresu što prethodi prejedanju (6), kao i modelu blokiranja averzivnih emocija (7). Najobuhvatnije objašnjenje prejedanja nudi teorija izbjegavanja, a osobine ličnosti iz velepetorog modela također su se pokazale korisnima u razumijevanju ove pojave.

Velepeteri model ličnosti u objašnjenju prejedanja

Dimenzije Velepeterog (*Big-Five*) modela* pokazale su se značajnim prediktorima ponašanja vezanih uz zdravlje (19). Iako postoji nekoliko varijanti peterofaktorskog

modela ličnosti, fundamentalni Velepeteri (*Big-Five*) model razvio se unutar leksičkog pristupa u psihologiji ličnosti (20). Velepeteri model pretpostavlja postojanje pet širokih ortogonalnih faktora, tradicionalno nazvanih Ekstraverzija, Ugodnost, Savjesnost, Emocionalna stabilnost te Intelekt (21). Veliki broj istraživanja primjenjivao je peterofaktorske modele ličnosti u objašnjenju rizičnih ponašanja (8,19), a nekolicina i u pokušaju objašnjenja prejedanja. Osobine ličnosti za koje se pokazalo da su povezane s prejedanjem su ekstraverzija, neuroticizam, odnosno negativni pol emocionalne stabilnosti i savjesnost (8,9).

Poznato je da je ekstraverzija pozitivno povezana s ovisničkim ponašanjima (19), no njezina uloga u prejedanju manje je poznata. Neka istraživanja upućuju na pozitivnu povezanost nekih faceta ekstraverzije i prejedanja (10,22,23), a u nekima nije nađena nikakva povezanost (24,25). U istraživanju Fassina i sur. (22) utvrđeno je da ljudi koji se prejedaju postižu i više rezultate na osobini ličnosti nazvanoj traženje novina, mjerene instrumentom *Temperament and Character Inventory* (26), a ta osobina subsumira reakcije na novu stimulaciju, impulzivno donošenje odluka, i izbjegavanje frustracije te je pozitivno povezana s ekstraverzijom. S obzirom na navedeno, moguće je očekivati da će ekstravertiraniji pojedinci više naginjati prejedanju.

Emocionalna nestabilnost, odnosno njezin negativni pol neuroticizam je u prijašnjim istraživanjima (8,9) pokazao visoku povezanost s prejedanjem. Ova dimenzija ličnosti je snažan prediktor rizičnih ponašanja, što posebno vrijedi za impulzivnost, osobinu koju jednim dijelom zahvaća (8).

Savjesnost se pokazala negativno povezanom s odstupajućim ponašanjima povezanima s hranjenjem, točnije prejedanjem (8). Riskantno ponašanje, kao što su pušenje, zloraba droga i alkohola, kao i nezdrava prehrana ponajprije su karakteristični za pojedince niske savjesnosti (19). Proučavajući povezanost osobina ličnosti i emocionalnog hranjenja na velikom uzorku studenata (27) niska savjesnost se pokazala značajnim prediktorom emocionalnog hranjenja, posebice njena faceta težnje k postignuću.

Suočavanje sa slikom tijela i Izbjegavanje kao odrednice prejedanja

Teorija izbjegavanja, u dijelu relevantnom za objašnjenje prejedanja, temelji se na hipotezi da je prejedanje isključivo posljedica motivacije da se izbjegne averzivna ili negativna svijest o sebi (28). Pojedinci visoke averzivne svijesti o sebi jako su usmjereni na vlastite nedostatke, slabosti i neuspjehe (11). Motivacija za izbjegavanje takve svijesti o sebi počinje usporedbom samog sebe s određeno-

* Pojam adekvatnog prevodenja pojma „*Big-Five*“ modela izazvao je izuzetno zanimanje i hrvatskih psihologa ličnosti i jezikoslovaca. Da bi se naglasilo razliku između peterofaktorskog modela Coste i McCraea i leksičkoga „*Big-Five*“ modela usvojena je preporuka prof. dr. Silića da se za leksički model u hrvatskome jeziku koristi ime velepetori model, o čemu su autori ovoga članka već pisali i koriste to ime u hrvatskoj literaturi.

nim standardima, te što su ti standardi viši, veća je vjerojatnost neuspjeha (11). Uspoređivanje s visoko postavljenim standardima je središnja sastavnica perfekcionizma, koji se pokazao važnim prediktorom poremećaja povezanih s hranjenjem. Adolescenti s višim rezultatima na ljestvici perfekcionizma bili su tako skloniji kasnijim poremećajima hranjenja (29). Osobe sklone prejedanju imaju visoku razinu averzivne svijesti o sebi kao i visoka očekivanja od sebe. Čeznu da se svide drugima, a visoka razina averzivne svijesti o sebi odražava uvjerenje da drugi ljudi često obraćaju pažnju i kritiziraju njihovo ponašanje (28). Heatherton i sur. (30) su u istraživanju na osobama sklonima provođenju dijete potvrdili važnost i ulogu razine svijesti o sebi. Usporedba skupina sudionika ukazala je na veću sklonost prejedanja ljudi na dijete u trenutku kad su imali nisku svijesti o sebi. Usporedba s relevantnim standardima temeljna je postavka svijesti o sebi (28). Osobe sklone prejedanju uspoređuju se sa zahtjevnim standardima te ih bez sumnje povremeno neće zadovoljiti. Pri tome se javlja negativni afekt, pa se usmjeravanjem na druge podražaje (u ovom slučaju hranu) neugodna emocionalna stanja ublažavaju. Prejedanje se prema tome pojavljuje kada postoje i negativni afekti (28). U nekim istraživanjima negativna usmjerenost na izgled pokazala se značajnim prediktorom prejedanja. Na primjer, Gromel i sur. (31) nalaze da su osobe sklone prejedanju zabrinutije za vlastiti izgled i usmjerenije na svoju vanjštinu. Usmjerenost na izgled bila je pozitivno povezana s povećanim unosom hrane i u istraživanju Hrabosky i sur. (32), točnije, nađena je pozitivna povezanost toga konstrukta i prejedanja kod bulimije nervoze i anoreksije. Također, Want (33) navodi da negativnu usmjerenost na vlastiti izgled prate iskrivljeni stavovi o hranjenju, kao i negativna samoevaluacija.

Istraživanja provedena na uzorcima iz nekliničke populacije žena potkrepljuju teoriju izbjegavanja. Pokrajac-Bulian i sur. (11) su u istraživanju provedenom u Hrvatskoj na populaciji studentica prikupili podatke koji idu u prilog teoriji izbjegavanja, implicirajući da izbjegavanje ima značajnu ulogu u razvoju poremećaja prejedanja. U ispitivanju „rizičnog profila“ za razvoj poremećaja prejedanja dobivena je značajna razlika između skupina studentica sklonih prejedanju i ostalih studentica u perfekcionizmu, izbjegavanju, negativnoj afektivnosti i privatnoj svijesti o sebi. Kako bi provjerili ulogu izbjegavanja u prejedanju, Pokrajac-Bulian i sur. (11) koristili su Upitnik strategija suočavanja sa slikom tijela (34), što je ujedno bila i prva primjena upitnika na uzorku iz hrvatske populacije. Faktorska analiza upitnika implicira postojanje tri strategije suočavanja sa slikom tijela: usmjerenost na izgled, što podrazumijeva ispravljanje nedostataka u izgledu; zatim izbjegavanje misli i osjećaja vezanih za sliku tijela; te pozitivno-racionalno prihvaćanje koje se odnosi na prihvaćanje stresa kao trenutačnog i usmjeravanje na osobnu procjenu (34).

Begić (4) ističe da psihološka objašnjenja prejedanja upućuju na neprihvatanje slike vlastitog tijela kao i neza-

dovoljstvo izgledom osoba sklonih prejedanju. Osobe s poremećajem prejedanja su tako pokazale veću brigu oko tjelesne težine i debljanja, kao i otkrivanja dijelova tijela, što implicira da se u tretmanu poremećaja hranjenja nužno osvrnuti na to postoji li negativna slika tijela (31). U istraživanju na studentskoj populaciji Nicoli i Liberatore Junior (35) otkrili su da je slika tijela povezana s kompulzivnim jedenjem te su podjednaku brigu o izgledu tijela iznosili i pretili i sudionici normalne težine skloni prejedanju u usporedbi sa sudionicima koji se ne prejedaju. Nadalje, u istraživanju Vuk Pisk i sur. (36) pretile adolescentice navodile su više simptoma psihopatologije od svojih vršnjakinja normalne težine, no nisu nađene razlike u slici o sebi i vlastitom tijelu te kontroli impulzivnosti. Matos i sur. (16) pak ističu da je povezanost narušene slike tijela i poremećaja prejedanja, kao i sklonosti prejedanju posebice vidljiv kod pretelih osoba. Međutim, iako su dosadašnja istraživanja pokazala važnost i velepatorog modela ličnosti i teorije izbjegavanja kao odrednica prejedanja, smatramo da nedostaje integrativnih istraživanja koja bi usporedila doprinos svakoga od tih konstrukata u objašnjenju prejedanja.

U skladu s gore iznesenim, cilj ovog istraživanja bio je provjeriti u kojoj mjeri je na temelju dimenzija ličnosti velepatorog modela i strategija suočavanja sa slikom tijela moguće predvidjeti sklonost prejedanju kao potencijalno važnom faktoru u razvoju pretilosti. Dodatno smo istraživanjem nastojali provjeriti međusoban odnos dimenzija ličnosti velepatorog modela i strategija suočavanja sa slikom tijela.

METODA

Sudionice

U istraživanje je uključen prigodan uzorak od 249 studentica psihologije i sociologije Sveučilišta u Zagrebu. Dob sudionica kretala se u rasponu od 18 do 38 godina ($M=21,6$; $sd=2,13$). Kako je prejedanje fenomen izraženiji kod žena (3), u ovo istraživanje uključene su samo studentice.

Instrumenti

Ljestvica prejedanja (*Binge Scale Questionnaire*) (37)

Ovaj upitnik mjeri sklonost prejedanju, a sadrži 9 čestica usmjerenih na učestalost, trajanje, izgled epizode prejedanja i averzivne emocije prisutne za vrijeme i nakon prejedanja. Uzimajući u obzir da prejedanje možemo promatrati kao kontinuum, koristili smo Ljestvicu prejedanja (37) gdje vrlo visoki rezultat sugerira poremećaj prejedanja, srednje visoki sklonost prejedanju, a niski izostanak prejedanja.

Ukupni rezultat kreće se od 0 do 23, s time da rezultat veći od 11 upućuje na sklonost prejedanju, a veći od 16 na poremećaj prejedanja. Navedeni upitnik već je korišten u

istraživanjima u Hrvatskoj (11), uz Cronbachov alfa koeficijent unutarnje konzistencije od 0,73.

Biljezi velepeterog modela IPIP50 (International Personality Item Pool scale) (38)

Biljezi Velepeterog modela korišteni u istraživanju predstavljali su hrvatsku verziju *International Personality Item Pool* ljestvice od 50 čestica (38). Čestice IPIP-a mjere se na Likertovoj ljestvici od 1 do 5, gdje 1 označava Posve netočno, a 5 Posve točno (39). Svaki od pet faktora ličnosti: Ekstraverzija, Ugodnost, Savjesnost, Emocionalna Stabilnost i Intelpekt prezentirani su s deset kratkih tvrdnji. U istraživanju Mlačića i Goldberga (38) na uzorku hrvatskih studenata koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbachov α) iznosili su: ,87 (Faktor I: Ekstraverzija), ,79 (Faktor II: Ugodnost), ,81 (Faktor III: Savjesnost), ,88 (Faktor IV: Emocionalna nestabilnost), ,79 (Faktor V: Intelpekt) te je validirana peterofaktorska struktura ovoga instrumenta u Hrvatskoj.

Upitnik strategija suočavanja sa slikom tijela (Body Image Coping Strategies Inventory) (34)

Ovaj upitnik sastoji se od 29 čestica, a koristi se za procjenu načina na koji se osobe suočavaju s izazovnim ili prijetjećim situacijama za njihovu sliku o tijelu. Svaku tvrdnju sudionici procjenjuju na ljestvici od 1 (definitivno ne) do 4 (definitivno da). Faktorskom analizom čestica dobivaju se tri faktora: Usmjerenost na izgled, Izbjegavanje i Pozitivno-racionalno prihvaćanje (34). Podljestvica Izbjegavanje (8 čestica) mjeri sklonost osobe izbjegavanju osjećaja i misli vezanih za sliku o tijelu. Podljestvica Usmjerenost na izgled (10 čestica) mjeri sklonost prekrivanja nedostataka u izgledu i usmjeravanje na te nedostatke, dok se Pozitivno-racionalno prihvaćanje (11 čestica) odnosi na prihvaćanje stresa kao trenutačnog i usmjeravanje na osobnu procjenu. Cash i sur. (34) navode da su Cronbachovi alfa koeficijenti na ženskome uzorku iznosili: 0,74 za ljestvicu Izbjegavanja, 0,90 za ljestvicu Usmjerenosti te 0,80 za ljestvicu Pozitivno-racionalnog prihvaćanja. Trofaktorsku strukturu ovoga instrumenta u Hrvatskoj validirali su Pokrajac-Bulian i sur (11), koji navode alfa koeficijent od 0,76 za ljestvicu Izbjegavanja, koja je bila od primarnoga interesa u njihovome istraživanju*.

Postupak

Sudionice su ispunjavale upitnike u skupinama od tri-deset do šezdeset osoba, u sklopu nastave, a ispunjavali su prvo IPIP50, zatim ljestvicu prejedanja, a potom Upitnik strategija suočavanja sa slikom tijela, te navodili spol, dob, kilograme i visinu. Prije podjele upitnika, sudionici-ma je objašnjen način ispunjavanja instrumenata, zasebno

za svaki instrument, modaliteti prejedanja, a također je i definirana slika tijela i situacija u kojoj bi ona mogla biti narušena. Također, pojašnjeno im je da rješavajući Upitnik strategija suočavanja sa slikom tijela trebaju zamisliti ili se sjetiti situacije koja im je bila prijetnja slici o vlastitom tijelu te u skladu s tom situacijom odgovoriti na pitanja.

REZULTATI

Primijenjeni instrumenti su pokazali zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Pouzdanost ljestvice prejedanja iznosila je $\alpha = 0,73$ što je usporedivo s vrijednošću dobivenom u drugim istraživanjima (11,37). Podljestvice IPIP50 pokazale su odreda visoku pouzdanost, Ekstraverzija, $\alpha=0,85$, Ugodnost, $\alpha=0,89$, Savjesnost, $\alpha=0,88$, Emocionalna stabilnost $\alpha = 0,93$ i Intelpekt $\alpha = 0,87$, što su vrijednosti koje čak i nadmašuju one što se spominju u literaturi (38,39). Ljestvice uklopljene u Upitnik strategija suočavanja sa slikom tijela također su se pokazale pouzdanima, Usmjerenost na izgled, $\alpha=0,87$, Pozitivno-racionalno prihvaćanje $\alpha=0,78$ i Izbjegavanje 0,72, što su vrijednosti bliske onima što se spominju u validacijskoj studiji (34) i istraživanju u Hrvatskoj (11). U ispitanoj uzorku 12 sudionica (4,8 %) postiže rezultat koji upućuje na sklonost prejedanju, a jedna sudionica (0,4 %) prema rezultatu pripada kategoriji poremećaja prejedanja. Zabilježene učestalosti statistički se ne razlikuju u odnosu na prethodno istraživanje provedeno također na prigodnom uzorku hrvatskih studentica (11).

Dimenzije ličnosti i dimenzije suočavanja sa slikom tijela kao prediktori sklonosti prejedanju

U uvodu smo naznačili potencijalno važnu ulogu što je imaju dimenzije ličnosti i suočavanje sa slikom tijela kao prediktori sklonosti prejedanja i eventualno kasnije pretilosti. Prije no što smo putem hijerarhijske regresijske analize računski utvrdili prediktorski doprinos tih dviju skupina prediktora smatrali smo važnim upoznati njihov međusobni odnos. U tablici 1 je prikazana cijela matrica interkorelacija prediktora i kriterija koja omogućuje potpuni uvid u međusobnu povezanost varijabli uključenih u istraživanje. U teorijskom nas je smislu posebice zanimao odnos dimenzije Izbjegavanja iz Upitnika strategija suočavanja sa slikom tijela i Emocionalne stabilnosti iz IPIP-a zbog naglašenog sadržajnog preklapanja (bespomoćnost, izbjegavanje) tih nominalno različitih konstrukata.

Međusobna povezanost prediktora iz skupine temeljnih dimenzija ličnosti, jednako kao i onih iz domene suočavanja sa slikom tijela, je umjerena do niska (medijan 0,30), što vjerojatno upućuje na postojanje methodske varijance. Pokazalo se da su Usmjerenost na izgled i Pozitivno racio-

* Ovim se putem želimo zahvaliti prof. Pokrajac-Bulian na ljubaznom ustupanju instrumenata za potrebe ovoga istraživanja.

Tablica 1

Korelacije između dimenzija ličnosti velepetorog modela, dimenzija suočavanja sa slikom tijela i prejedanja

	Ekstraverzija	Ugodnost	Savjesnost	Emocionalna stabilnost	Intelekt	Usmjerenost na izgled	Pozitivno-racionalno prihvatanje	Izbjegavanje
Ekstraverzija								
Ugodnost	,317**							
Savjesnost	,179**	,382**						
Emocionalna stabilnost	,305**	,319**	,282**					
Intelekt	,328**	,388**	,279**	,204**				
Usmjerenost na izgled	.009	-.036	-.084	-.149*	-.060			
Pozitivno-racionalno prihvatanje	.005	-.001	-.105	-.102	,129*	,302**		
Izbjegavanje	-.261**	-.304**	-.388**	-.376**	-.255**	,304**	,268**	
Prejedanje	-.040	-.215**	-.214**	-.284**	-.201**	,327**	.077	,464**

Napomena: * $p < .05$; ** $p < .01$

nalno prihvatanje uvelike neovisni o dimenzijama ličnosti Velepeterog modela, dok je Izbjegavanje, ujedno konstrukt koji je od posebnog interesa za ovo istraživanje, itekako zasićen dimenzijama ličnosti toga modela. Izbjegavanje je najznačajnije povezano, kako smo mogli i očekivati, s Emocionalnom stabilnošću ($r = -.38$; $p < .01$), ali ovaj je konstrukt značajno povezan i s preostalim četirima mjerenim dimenzijama ličnosti. Pri pokušaju da regresijski predvidimo Izbjegavanje na temelju dimenzija ličnosti Velepeterog modela, ustanovili smo da je objašnjena varijanca razmjerno visoka ($R = 0,50$; $R^2 = 0,25$), pa je uputno postaviti pitanje čime bi se ta povezanost mogla protumačiti. Iako je evidentno da se neke čestice konstrukta Izbjegavanje sadržajno uvelike približavaju konstrukt Emocionalne (ne)stabilnosti, vrijedi napomenuti da obrazac preostalih korelacija upućuje kako bi Izbjegavanje moglo biti značajno zasićeno socijalno poželjnim odgovaranjem jer je dosljedno povezano s vrijednosno pozitivnim polom međusobno ortogonalnih dimenzija ličnosti. Veći dio te ljestvice ipak se ne može objasniti na temelju mjerenih dimenzija ličnosti. Također je moguće da je na sve procjene djelovao zajednički faktor evaluacije. Bivarijatne korelacije ukazuju da najveću povezanost sa sklonošću prejedanju imaju Izbjegavanje, Usmjerenost na izgled i Emocionalna stabilnost.

U sljedećem koraku smo primijenili hijerarhijsku regresijsku analizu kako bismo utvrdili u kojoj mjeri pred-

viđanju sklonosti prejedanju (kriterij) pridonose dimenzije ličnosti velepetorog modela (prvi blok prediktora), a u kojoj dimenzije suočavanja sa slikom tijela. Smatrali smo da su dimenzije ličnosti kao dijelom biološki determinirane dispozicije (40) primarne i prethode dimenzijama suočavanja sa slikom tijela. Rezultati hijerarhijske regresijske analize nalaze se u tablicama 2 i 3.

Vrijednost Durbin Watsonovog statistika upućuje na odsustvo autokorelacije reziduala, čime se ostvaruje mogućnost korištenja regresijskog modela. Pokazalo se da dimenzije ličnosti velepetorog modela u značajnoj mjeri pridonose predviđanju sklonosti prejedanju objašnjavajući ukupno petnaestak posto varijance. Predviđanje značajno unaprjeđuje uvođenje dimenzija suočavanja sa slikom tijela pri čemu postotak objašnjene varijance raste na gotovo 30 posto.

Od dimenzija ličnosti tek je Emocionalna stabilnost pokazala značajan prediktorski doprinos u objašnjavanju varijance Prejedanje. Uvođenjem dimenzija suočavanja sa slikom tijela, prediktorska moć Emocionalne stabilnosti bitno se smanjila, ali je pritom doprinos Ekstraverzije postao značajan. Usporedno su naglašenu prediktorsku snagu iskazale dimenzije Izbjegavanje i Usmjeravanje na izgled. Takva pojava nije neočekivana jer smo ranije pokazali da Izbjegavanje dijeli veliku proporciju varijance s dimenzijama ličnosti, a istodobno je upitnik suočavanja sa slikom tijela sadržajem mnogo specifičniji i bliži ljestvici prejedanja.

Tablica 2

Hijerarhijska regresijska analiza predviđanja sklonosti prejedanju na temelju ličnosti i dimenzija suočavanja sa slikom tijela - doprinos blokova i pojedinačnih prediktora

	R	R2	Podešeni R2	Promjena R2	F promjene	P	Durbin-Watson
Prvi blok prediktora	0.359	0.129	0.111	0.129	7.199	0.000	2.076
				Beta	t		
Ekstraverzija				0.121	1.822		
Ugodnost				-0.090	-1.273		
Savjesnost				-0.098	-1.466		
Emocionalna stabilnost				-0.237	-3.606**		
Intelekt				-0.131	-1.934		
	R	R2	Podešeni R2	Promjena R2	F promjene	P	
Prvi i drugi blok prediktora	0.544	0.296	0.273	0.167	18.999	0.000	
				Beta	t		
Ekstraverzija				0.141	2.326*		
Ugodnost				-0.069	-1.075		
Savjesnost				-0.003	-0.053		
Emocionalna stabilnost				-0.126	-2.044*		
Intelekt				-0.075	-1.199		
Usmjeravanje na izgled				0.214	3.619**		
Pozitivno-racionalno prihvaćanje				-0.091	-1.541		
Izbjegavanje				0.372	5.573**		

Napomena: * $p < .05$; ** $p < .01$

RASPRAVA

Prema očekivanju, pokazalo se da je dimenzija Emocionalne nestabilnosti značajan prediktor sklonosti prejedanju i primarni prediktor ako uzmemo u obzir dimenzije ličnosti Velepeteroga modela. Dimenzija Intelekt približila se granici značajnosti, ali nije ju i prešla. Za razliku od prethodnih istraživanja (27), dimenzija Savjesnost nije se pokazala značajnim prediktorom prejedanja, čemu razlog možemo tražiti u suženju varijance te dimenzije ličnosti u uzorku studentica. Pretpostavljamo, naime, da zbog važnosti Savjesnosti u obrazovnom procesu (41), studenti moraju biti natprosječno savjesni, jer se selekcijski proces na fakultetima obavlja dijelom i na temelju ove osobine koja se kristalizira u obrazovnim postignućima. Elfhag i Morey (9) u svojem istraživanju navode da je Neuroticizam pozitivno povezan s prejedanjem zbog depresivnosti, anksioznosti i prekomjerne emocionalnosti, no kao najvažnija faceta Neuroticizma u objašnjenju prejedanja pokazala se impulzivnost. Stoga, u budućim istraživanjima istoga problema bilo bi dobro ispitati povezanost faceta Neuroticizma, tj. Emocionalne nestabilnosti, posebno impulzivnosti, s prejedanjem i pretilosti. Jedna od glavnih značajki ličnosti

osoba sklonih prejedanju, zlorabi alkohola i osoba koje pate od bulimije nervoze su visoki rezultati na ljestvici impulzivnosti (8,9) što se objašnjava nemogućnošću kontrole i opiranju željama, te niskom tolerancijom na frustraciju. No, budući da je impulzivnost i teorijski i empirijski povezana i s ekstraverzijom, a i u ovom istraživanju postoji povezanost između ljestvica ekstraverzije i emocionalne nestabilnosti, u budućim istraživanjima prejedanja treba obratiti pozornost i na facete ekstraverzije i međuodnos faceta neuroticizma i ekstraverzije. Na važnost ekstraverzije u prejedanju ukazuju i rezultati regresijske analize nakon uvođenja dimenzija suočavanja sa slikom tijela.

U slučaju Intelekt, izostanak značajnog prediktorskog doprinosa nije iznenađenje, jer tako sugeriraju i druga istraživanja, primjerice Raynora i Levinea (19) u čijem istraživanju Intelekt nije bio znatnije povezan s različitim rizičnim ponašanjima povezanim sa zdravljem, uključujući i ona povezana s hranjenjem. Slaba povezanost Savjesnosti sa sklonošću prejedanju razmjerno je neočekivana zbog saznanja iz literature (9,27), koja su dosljedno pokazala povezanost navedenih dvaju konstrukata. Uzimajući u obzir vjerojatno suženje varijance konstrukta Savjesnost, možemo pretpostaviti da je postojeće istraživanje na spe-

cifičnom studentskom uzorku vjerojatno podcijenilo razmjere ove povezanosti.

Uključivanjem u regresijsku analizu prediktora koji se odnose na suočavanje sa slikom tijela, doprinos konstrukta Emocionalna nestabilnost objašnjenju konstrukta Prejedanje smanjio se iako je ostao značajan, a nositelji predikcije su postale dimenzije izbjegavanja i usmjeravanja na izgled. U takvome kontekstu Ekstraverzija se nametnula kao prediktorski najvažnija dimenzija ličnosti Velepeterog modela, sukladno s istraživanjem Fassinoa i sur. (22).

Pozitivna povezanost sklonosti prejedanju i strategije izbjegavanja dobivena je u istraživanju Pokrajac-Bulian i sur. (11) provedenom na studenticama, što je ovo istraživanje repliciralo. Od tri strategije suočavanja sa slikom tijela, Izbjegavanje se u ovome istraživanju pokazalo najjačim prediktorom prejedanja. Stoga, dobiveni rezultati idu u prilog izdvajanju konstrukta Izbjegavanje kao temeljnog rizičnog faktora za prejedanje, i kada su u jednadžbu uključene temeljne dimenzije ličnosti.

Prema dijelu teorije izbjegavanja, relevantnome za ovo istraživanje, pojedinci skloniji izbjegavanju svijesti o sebi češće imaju lošije psihosocijalno funkcioniranje što može dovesti do neprilagođenih stavova o hranjenju, kao i ponašanja (34) iz čega proizlazi moguće objašnjenje pozitivne povezanosti prejedanja i izbjegavanja. Teorija pretpostavlja da je prejedanje posljedica izbjegavanja negativnog afekta kognitivnim suženjem (42). Sukladno s pretpostavkama iznesenima u uvodu (31-33), usmjerenost na izgled pokazala se značajnim prediktorom prejedanja, što upućuje na ispravnost hipoteze kako visoku usmjerenost na vlastiti izgled prate iskrivljeni stavovi o hranjenju, negativna samoprocjena i posljedična sklonost prejedanju.

Također, zbog ranije navedenog zasićenja izbjegavanja dimenzijama velepeterog modela ličnosti, možemo ustvrditi da uloga osobina ličnosti u objašnjavanju prejedanja ostaje važna. Buduća istraživanja bi se trebala usmjeriti na razmrsivanje međusobnoga odnosa nekih dimenzija ličnosti i strategija izbjegavanja, a tu će vjerojatno veću važnost dobiti osobine ličnosti nižega reda, tj. facete velepeteroga modela. Nadalje, zbog pokazanoga obrasca korelacija dimenzija izbjegavanja i pozitivnih polova dimenzija ličnosti, te sadržajnoga preklapanja dvaju instrumenata u budućim bi istraživanjima trebalo posebno obratiti pozornost na konstrukt socijalno poželjnog odgovaranja.

Konačno, najvažnijim rezultatima ovoga istraživanja smatramo nalaze o važnosti dviju dimenzija ličnosti u predviđanju prejedanja: i Emocionalne nestabilnosti i Ekstraverzije, te dvije dimenzije suočavanja sa slikom tijela: Izbjegavanje i Usmjeravanje na izgled. Primijenjenim i terapijskim pristupima usmjerenim na suzbijanje prejedanja vjerojatno bi koristile informacije o tim osobinama ličnosti i strategijama suočavanja ljudi koji su uključeni u te programe. Također, na tim spoznajama moguće je graditi i nove terapijske pristupe i učinkovitije se boriti s proble-

mom prejedanja, koji ima veliku društvenu važnost zbog niza poremećaja hranjenja s kojima je povezan.

Ograničenja i smjernice za buduća istraživanja

Glavno ograničenje provedenog istraživanja je sastav i način odabira uzorka koji su umnogome utjecali na mogućnost zaključivanja. U istraživanju su sudjelovale isključivo studentice što je u velikoj mjeri utjecalo na nereprezentativnost i s njome povezanu nemogućnost uopćavanja nalaza (43). Vjerojatno je najveći problem uzorka uzak dobní raspon (velikom većinom dob između 19 i 24 godine), jednako kao i selekcioniranost uzorka prema nekim osobinama ličnosti (Intelekt, Savjesnost) što vjerojatno prigušuje prediktorsku snagu varijabli čija je varijanca time umjetno sužena. Buduća istraživanja sa sličnom tematikom svakako bi trebala zahvatiti dobní raznovrsniji uzorak, ali također i onaj koji je heterogeniji u pogledu ostalih socio-demografskih obilježja. Također treba napomenuti da su u uzorku bile zastupljene samo studentice, te bi za dobivanje potpunije i preciznije slike prejedanja trebalo provesti istraživanje na dovoljno velikim uzorcima žena i muškaraca, raznih dobníh skupina. Isto tako, budući da su za objašnjenje prejedanja važne i osobine nižeg reda, tj. facete, koje mogu imati i veću snagu u predviđanju prejedanja od širokih faktora, u buduća istraživanja odnosa osobina ličnosti i prejedanja svakako treba uključiti i facetnu razinu.

LITERATURA

1. Peck LD, Lightsey OR Jr. The Eating Disorders Continuum, Self-Esteem, and Perfectionism. *J Couns Dev* 2008; 86: 184-92.
2. Waller G. The Psychology of Binge Eating. U: Fairburn CG, Brownell KD, ur. *Eating Disorders and Obesity*. New York: The Guilford Press, 2002, 98-102.
3. Spitzer RL, Yanovski S, Wadden T i sur. Binge Eating Disorder: Its Further Validation in a Multisite Study. *Int J Eat Disord* 1992; 13: 137-53.
4. Begić D. Psihopatologija. 1 izd. Zagreb: Medicinska naklada, 2011.
5. Yanovski SZ. Binge eating in obese persons. U: Fairburn CG, Brownell KD, ur. *Eating Disorders and Obesity*. New York: The Guilford Press, 2002, 403-7.
6. Polivy J, Coleman J, Herman CP. The Effect of Deprivation on Food Cravings and Eating Behavior in Restrained and Unrestrained Eaters. *Int J Eat Disord* 2005; 38: 301-9.
7. Lacey JH. Pathogenesis. U: Downey LJ, Malkin JC, ur. *Current approaches: Bulimia nervosa*. Southampton: Duffin, 1986, 17-27.
8. Benjamin L, Wulfert E. Dispositional correlates of addictive behaviors in college women: Binge eating and heavy drinking. *Eat Behav* 2005; 6: 197-209.
9. Elfhag K, Morey LC. Personality traits and eating behavior in the obese: Poor self-control in emotional and external

- eating but personality assets in restrained eating. *Eat Behav* 2008; 9: 285-93.
10. Fassino S, Abbate-Daga G, Piero A, Leombruni P, Rovera GG. Anger and personality in eating disorders. *J Psychosom Res* 2001; 51: 757-64.
 11. Pokrajac-Bulian A, Tkalčić M, Kardum I, Šajina Š, Kukić M. Perfekcionizam, privatna svijest o sebi, negativan afekt i izbjegavanje kao odrednice prejedanja. *Drus istraz* 2009; 1-2: 111-28.
 12. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 4th ed. Washington, DC: American Psychiatric Association Press, 1994.
 13. Garner DM. Measurement of Eating Disorder Psychopathology. U: Fairburn CG, Brownell KD, ur. *Eating Disorders and Obesity*. New York: The Guilford Press, 2002, 141-6.
 14. Fairburn CG. *Overcoming Binge Eating*. 1 izd. New York: The Guilford Press, 1995.
 15. Wilson GT, Sysko R. Frequency of Binge Eating Episodes in Bulimia Nervosa and Binge Eating Disorder: Diagnostic Considerations. *Int J Eat Disord* 2009; 42: 603-10.
 16. Matos MI, Aranha LS, Faria AN, Ferreira SRG, Balcaltchuck J, Zanella MT. Binge eating disorder, anxiety, depression and body image in grade III obesity patients. *Rev Bras Psiquiatr* 2002; 24: 165-9.
 17. Wijbrand Hoek H. Distribution of Eating Disorders. U: Fairburn CG, Brownell KD, ur. *Eating Disorders and Obesity*. New York: The Guilford Press, 2002, 233-7.
 18. Cowin RL, Avena NM, Boggiano MM. Feeding and reward: Perspectives from three rat models of binge eating. *Physiol Behav* 2011; 104: 87-97.
 19. Raynor DA, Levine H. Associations Between the Five-Factor Model of Personality and Health Behaviors Among College Students. *J Am Coll Health* 2009; 58: 73-81.
 20. Mlačić B. Leksički pristup u psihologiji ličnosti: pregled taksonomija opisivača osobina ličnosti. *Drus istraz* 2002; 4-5: 553-76.
 21. Goldberg LR. The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychol Assess* 1992; 4: 26-42.
 22. Fassino S, Abbate-Daga G, Piero A, Leombruni P, Rovera GG. Temperament and character profile of eating disorders: A controlled study with the temperament and character inventory. *Int J Eat Disord* 2002; 32: 412-25.
 23. Klump KL, Bulik CM, Pollice C i sur. Temperament and character in women with anorexia nervosa. *J Nerv Ment Dis* 2000; 188: 559-67.
 24. Geissler T, Kelly IW. Bulimic symptomatology and personality factors in a non-clinical sample: A replication. *Psychol Rep* 1994; 75: 224-6.
 25. Diaz-Marsa M, Carrasco JL, Saiz J. A study of temperament and personality in anorexia nad bulimia nervosa. *J Personal Disord* 2000; 14: 352-9.
 26. Cloninger, C.R. The temperament and character inventory (TCI): A guide to its development and use. St. Louis, MO: Center for Psychobiology of Personality, Washington University, 1994.
 27. Heaven PC, Mulligan K, Merrilees R, Woods T, Fairouz Y. Neuroticism and conscientiousness as predictors of emotional, external and restrained eating behaviors. *Int J Eat Disord* 2001; 30: 161-6.
 28. Heatherton TF, Baumeister RF. Binge Eating as Escape From Self-Awareness. *Psychol Bull* 1991; 110: 86-108.
 29. Soares MJ, Macedo A, Bos SC i sur. Perfectionism and Eating Attitudes in Portuguese Students: A Longitudinal Study. *Eur Eat Disord Rev* 2009; 17: 390-8.
 30. Heatherton TF, Polivy J, Herman CP, Baumeister RF. Self-Awareness, Task Failure, and Disinhibition: How Attentional Focus Affects Eating. *J Pers* 1993; 61: 49-61.
 31. Gromel K, Sargent RG, Watkins JA, Shoob HD, DiGiocchino RF, Malin AS. Measurements of body image in clinical weight loss participants with and without binge-eating traits. *Eat Behav* 2000; 1: 191-202.
 32. Hrabosky JI, Cash TF, Veale D i sur. Multidimensional body image comparisons among patients with eating disorders, body dysmorphic disorder, and clinical controls: A multisite study. *Body Image* 2009; 6: 155-63.
 33. Want SC. Meta-analytic moderators of experimental exposure to media portrayals of women on female appearance satisfaction: Social comparisons as automatic processes. *Body Image* 2009; 6: 257-69.
 34. Cash TF, Santos MT, Williams EF. Coping with body-image threats and challenges: validation of the Body Image Coping Strategies Inventory. *J Psychosom Res* 2005; 58: 191-9.
 35. Nicoli MG, Liberatore RDRJ. Binge Eating Disorder and body image perception among university students. *Eat Behav* 2011; 12: 284-8.
 36. Vuk Pisk S, Mihanović M, Silić A, Bogović A, Vidović V. Self-concept in overweight adolescents. *SAJP* 2012; 18: 27-31.
 37. Hawkins R, Clement P. Development and construct validation of a self-report measure of binge eating tendencies. *Addict Behav* 1980; 5: 219-26.
 38. Mlačić B, Goldberg LR. An Analysis of Cross-Cultural Personality Inventory: The IPIP Big-Five Factor Markers in Croatia. *J Pers Assess* 2007; 88: 186-77.
 39. Mlačić B, Milas G, Kratochvil A. Adolescent Personality and Self-Esteem – An Analysis of Self-Reports and Parental Ratings. *Drus istraz* 2007; 1-2: 213-36.
 40. DeYoung CG, Hirsh JB, Shane MS, Papademetris X, Rajeevan N, Gray JR. Testing predictions from personality neuroscience: Brain structure and the Big Five. *Psychol Sci* 2010; 21: 820-8.
 41. Chamorro-Premuzic T, Furnham A. Personality predicts academic performance: Evidence from two longitudinal university samples. *J Res Pers* 2003; 37: 319-38.
 42. Blackburn S, Johnston J, Blampied N, Popp D, Kallen R. An Application of Escape Theory to Binge eating. *Eur Eat Disord Rev* 2006; 14: 23-31.
 43. Milas G. Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. 1 izd. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005.

SUMMARY

THE BIG-FIVE MODEL, BODY IMAGE COPING AND TENDENCY TO BINGE EATING

R. PRPIĆ, B. MLAČIĆ¹ and G. MILAS¹

Sveti Ivan Psychiatric Hospital and ¹Ivo Pilar Institute of Social Sciences, Zagreb, Croatia

The aim of this study was to determine the relations between the Big-Five personality dimensions as well as body image coping strategies and binge eating. Study participants were female students of psychology and sociology at the Center of Croatian Studies, University of Zagreb. The first part of the study investigated the relations between the Big-Five personality dimensions, measured with IPIP50 and body image coping strategies measured with Body Image Coping Strategies Inventory. The results showed that Appearance fixing and Positive rational acceptance were largely independent of the Big-Five dimensions, while Avoidance showed a large overlap with the Big-Five dimensions, particularly with Emotional Stability. In the second part of the study, we applied the hierarchical regression analysis in order to determine the extent to which binge eating (the criterion) was predicted by the Big-Five dimensions (first set of predictors) and by the Body Coping Image dimensions. The results of this part of the study showed that Emotional Stability was a significant predictor of binge eating. When we entered the Body Coping Image dimensions, the main predictors became the constructs of Avoidance and Appearance fixing. The results of this study indicate a substantial role of the Big-Five dimensions, Avoidance and Appearance fixing as predictors of binge eating. Moreover, the Big-Five dimensions and Body Image Coping Strategies are important for treating and preventing eating disorders and obesity.

Key words: Big-Five model, personality dimensions, the Escape theory, binge eating